

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності
та публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ВЕРБИЛО Ксенія Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 331.102.344
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

К. О. Вербило
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Довженко Валентина Анатоліївна
(прізвище, ім'я, по батькові)
к.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2021

АНОТАЦІЯ

Вербило К.О. Державне регулювання банківської системи України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування». – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

В роботі розглянуто банківську систему, як складову фінансової системи та об'єкт державного управління. Визначено сутність, структуру банківської системи, її формування та механізм банківського регулювання та нагляду.

Проаналізовано сучасний стан банківської системи України. Визначено особливості розвитку банківської системи та проведено аналіз кредитного ринку України. Ідентифіковано проблеми розвитку банківської системи та обґрунтовано перспективи її розвитку. Запропоновано до впровадження напрями державного регулювання банківської системи України.

Ключові слова: банк, банківська система, державне регулювання, банківський нагляд, банківське регулювання.

SUMMARY

Verbilo K.O. State regulation of the banking system of Ukraine. - Manuscript.

Qualifying work for the degree of "Master" in the specialty 281 - "Public Administration". - Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The paper considers the banking system as a component of the financial system and an object of public administration. The essence, structure of the banking system, its formation and the mechanism of banking regulation and supervision are determined.

The current state of the banking system of Ukraine is analyzed. The peculiarities of the development of the banking system are determined and the analysis of the credit market of Ukraine is carried out. Problems of development of the banking system are identified and prospects of its development are substantiated. The directions of state regulation of the banking system of Ukraine are offered for introduction.

Key words: bank, banking system, state regulation, banking supervision, banking regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ЯК СКЛАДОВА	
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТА ОБ’ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
1.1. Сутність, структура та функції банківської системи.....	6
1.2. Банківська система України, як об’єкт державного регулювання ..	10
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
2.1. Особливості розвитку банківської системи України.....	14
2.2. Особливості банківського регулювання та банківського нагляду в	
Україні	17
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО	
РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
3.1. Здійснення банківського нагляду у світовій практиці та застосування	
його в Україні.....	26
3.2. Державне регулювання банківської системи України.....	29
3.3. Шляхи вдосконалення банківської системи України.....	34
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження банківського регулювання визначається тим, що до середини 90-х років в Україні в банківській практиці не існувало поняття "банківське регулювання", оскільки особливості такої діяльності не відповідали економічному середовищу, що характеризувалося суперечностями процесу трансформації.

Суттєве значення державного регулювання у забезпеченні стабільності банківської діяльності призвело до постійної уваги дослідників до різних її аспектів. Перші спроби оцінити роль банківської справи в зовнішній економіці були зроблені щодо ролі кредиту такими відомими вченими, як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ло, А. Вагнер, С. Міле, І. Фішер, М. Фрідман та ін. Такі вчені, як Дж. Кейнс, Р. Бернд, Г. Джонсон, Е. Долан, Ф. Мішкін, Л. Гарріс та інші, зіграли важливу роль у вивченні банківського регулювання та розробці механізмів та інструментів їх регулювання.

Регулюванню питань державного регулювання банківської системи в Україні присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема У. Грудзевича, І. Дьяконової, В. Коваленка, О. Козменка, Т. Васильєва, Л. Конопацької, М. Савлука, С. Мочерного та багатьох інших.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти державного регулювання банківської системи України в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання банківської системи України.

Метою даного дослідження є обґрунтування теоретичних підходів та практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання банківської системи України.

Відповідно до мети виділено виконати наступні завдання:

- визначити структуру та функції банківської системи, як об'єкта державного регулювання;
- з'ясувати механізм здійснення банківського нагляду;

- ознайомитись зі світовим досвідом банківського нагляду;
- обґрунтувати перспективи розвитку державного регулювання банківської системи.

Методи дослідження. В даній роботі були використані економічні методи дослідження – для визначення особливостей державного регулювання банківської системи; метод пізнання – для отримання інформації щодо сучасного стану банківської системи та проблем та перспектив її розвитку.

Елемент наукової новизни кваліфікаційної роботи полягає у тому, що сформовано авторський підхід до удосконалення державного регулювання банківської системи в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні запропонованих шляхів вдосконалення державного регулювання банківської системи України.

Апробація результатів наукових досліджень. Основні положення дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях «Банківське регулювання та банківський нагляд в Україні», «Світовий досвід здійснення адміністративного регулювання банківської системи», «Сучасний стан банківської системи України».

Інформаційною базою дослідження стали наукові праці, законодавчі та нормативні акти, що регламентують державне регулювання банківської системи України, теоретичні та методологічні розробки вітчизняних і закордонних учених, статистичні дані та аналітичні матеріали Державного комітету статистики України, Національного банку України.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, викладена на 43 аркушах та містить 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТА ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Сутність, структура та функції банківської системи

Державна політика країни та її успішність в цілому багато в чому залежить від стабільності її фінансової системи. При переході від жорсткої адміністративної системи управління економікою до ринкової економіки саме банківська система має завдання забезпечувати економічно виправданий розподіл фінансових ресурсів, створювати умови для стимулювання конкуренцію, приватизацію державного майна, реструктуризувати ціноутворення та пропорції цін. Банківський сектор повинен підтримувати досить стабільну грошову систему, створювати умови для економічного розвитку, сприяти конвертованості національної валюти, вчити клієнтів рахувати гроші [40].

Дуже часто в літературі банківська система трактується як проста сукупність банків, що працюють в країні. При такому підході до визначення сутності банківської системи це механічне об'єднання банків, яке не має заздалегідь визначених цілей, специфічних особливостей і не виконує самостійних функцій та ролей на грошовому ринку.

Однак на практиці це виглядає по-іншому. У банківської системи є своє особливе призначення, а також специфічні особливості та функції в економіці, які не просто повторюють призначення та функції окремих банків. Банківська система виникає не в результаті механічного поєднання окремих банків у випадкову сукупність, а побудована на заздалегідь розробленій концепції, в рамках якої кожному окремому банку відводиться певне місце.

Банківська система - це законодавчо визначена, чітко структурована та підпорядкована сукупність фінансових посередників, які здійснюють

банківську діяльність на постійній професійній основі та функціонально взаємопов'язані в незалежній економічній структурі [14].

Насамперед у банківській системі стоять такі цілі:

- забезпечення державного нагляду та регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальними суспільними інтересами;
- забезпечення надійності та стабільності банківської системи з метою постійного обслуговування економіки країни і стабілізації грошей;
- забезпечення дієвої взаємодії міжнародних фінансових установ і органів державної влади з банками з метою урахування інтересів всі учасників даних відносин [11].

Розгляд цих цілей дає підстави стверджувати, що всі вони можуть бути виконані лише набором банків, які об'єднані в банківську систему [11].

Теорія і практика банківської справи на сучасному етапі розвитку відомі за двома типами банківських систем: однорівневою та дворівневою.

Однорівнева банківська система передбачає, що всі банки, що працюють в країні, знаходяться на одному ієрархічному рівні, тобто між ними є лише горизонтальні зв'язки. Така побудова банківських систем є характерною для країн з низьким рівнем економічного розвитку, з тоталітарним або командно-адміністративним режимом. Однорівнева банківська система існувала в Радянському Союзі. До її складу входили Державний банк, Будівельний банк та Банк зовнішньої торгівлі та сукупність ощадних кас [26].

Однак у більшості країн світу існує дворівнева банківська система. Дворівнева банківська система складається з головного або Центрального банку країни, який є емісійним центром у штаті, і всієї сукупності інших банків, що обслуговують юридичні та фізичні особи [11].

У дворівневій конструкції існує один банк на першому рівні (або кілька банків, об'єднаних спільними цілями та завданнями, наприклад, ФРС у США). Така установа отримує статус центрального банку. Він відповідає за вирішення макроекономічних проблем у грошово-кредитній сфері, насамперед за

підтримку стійкості національних грошей та забезпечення стійкості всієї банківської системи. Ці завдання хоч і вирішуються за участю всіх банків, але досягти успіху можна лише за умови належної координації зусиль кожного з них. Така координація покладається на центральний банк, для чого він юридично наділений відповідними повноваженнями.

На другому рівні банківської системи знаходяться інші банки, які в Україні називаються комерційними банками. У зарубіжних країнах комерційними називають лише частину банків другого рівня. Переважно це банки, які виконують повний спектр основних операцій і створюються на основі акціонерів. Окрім комерційних, у кожній країні є цілий ряд інших банків - кооперативний, приватний, спеціалізований тощо.

На відміну від центральних комерційні банки призначені для обслуговування економічних суб'єктів - учасників грошового обігу: фірм, сімейних ферм, державних установ. Саме через ці банки банківська система обслуговує національну економіку у відповідності до завдань, що визначаються грошово-кредитною політикою, яку проводить центральний банк. Через те комерційні банки це основа банківської системи а вершина тобто головний є центральний банк.

Банки другого рівня економічно незалежні, рівні та конкурентоспроможні між собою на грошовому ринку. Вони юридично та економічно відокремлені та будують свою діяльність на комерційній основі з метою отримання прибутку. Вони обслуговують своїх клієнтів для отримання прибутку заздалегідь зазнаючи ризиків: кредиту, відсотків, валюти тощо.

Дворівнева банківська система також характеризується чітким законодавчим розмежуванням прав та обов'язків кожної ланки в системі, а також небанківських фінансових посередників. Зазначимо, що у більшості країн центральний банк має право ліцензувати банківську діяльність, право встановлювати економічні стандарти діяльності комерційних банків, певною мірою контролювати та контролювати банки. Однак, закони обмежують права та можливості центральних банків здійснювати комерційну діяльність,

забороняючи, зокрема, обслуговувати бізнес-клієнтів. Це захищає комерційні банки, зокрема від конкуренції з боку центрального банку, який є сильнішим, забезпечуючи їх права як банки другого рівня.

Таким чином, банківська система - це не єдиний банк, яким керує єдиний офіс (центральный банк), а конкретна організаційно-правова та економічна структури, що мають можливості забезпечувати функціонування грошового ринку, а також всієї економіки [1].

Він призначений для виконання наступних функцій:

- трансформаційні;
- створення платіжних засобів та регулювання грошової маси;
- забезпечення стійкості банківського та грошового ринку.

Функція трансформації зумовлена тим, що банки мають посередницьку місію. Мобілізуючи вільні кошти деяких учасників ринку, банки передають їх різними способами іншим суб'єктам, а також мають можливість змінювати (трансформувати) умови грошового капіталу, їх розмір та фінансові ризики.

Функція створення грошей та регулювання грошової маси передбачає те, що банківська система може швидко змінювати масу грошей в обігу, тим самими збільшуючи або зменшуючи її у відповідності до зміни попиту на гроші. Іншими словами, банківська система контролює пропозицію грошей.

Це ключова функція банківської системи. У його реалізації беруть участь як центральний банк, так і всі банки другого рівня. Це стосується всіх банківських сфер, особливо кредитування.

Функція забезпечення стійкості банків та грошового ринку пов'язана з надзвичайно високим ризиком банківської діяльності. Банки, на відміну від інших суб'єктів господарювання, створюють підвищену загрозу дестабілізації своєї діяльності, порушення всього грошового ринку, провокуючи загальну економічну кризу. Тому кожен окремий банк не може виконувати стабілізуючу функцію, а навпаки [14, с.565-566].

Таким чином, банківська система та банки окремо, відіграють важливу роль у формуванні ринкових відносин, здійсненні структурних змін та економічному зростанні країни [10, с.25].

1.2. Банківська система України, як об'єкт державного регулювання

Банківська система стимулює перехід до ринкових відносин усіх суб'єктів господарювання, активно економить їх гроші та гроші громадян, здійснюючи розрахунки та платежі, сприяє реформуванню економіки України. Це суттєво впливає на юридичну практику, а також підпорядковує правову думку її потребам, стимулює розвиток нових наукових галузей та формує нову правову основу кредитно-фінансового механізму в державі[10].

Основні характеристики етапів становлення та розвитку вітчизняної банківської системи наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні характеристики етапів становлення та розвитку банківської системи України

№ з/п	Роки	Етапи розвитку
1.	1988 – 1990	Створення прототипу системи українських комерційних банків у складі банківської системи СРСР
2.	1991 – I півріччя 1992	Перереєстрація українських комерційних банків та початок формування банківської системи України як незалежної держави
3.	II півріччя 1992 – 1993	Банківська система України в умовах становлення економічного та політичного суверенітету
4.	1994 – 1996	Розвиток банківської системи на першому етапі реалізації курсу економічних реформ монетарними методами
5.	1997 – 1998	Функціонування та розвиток банківської системи України в умовах поглиблення фінансово-економічної кризи, поступового переходу до поєднання монетарних методів управління економікою із заходами щодо її структурного реформування
6.	1999 – донині	Розвиток банківської системи в умовах реструктуризації економіки, падіння дохідності банківських операцій, укрупнення та консолідації капіталу банків

Джерело: складено автором на підставі [7].

Проаналізуємо детальніше структуровані етапи становлення та розвитку банківської системи України.

Перший етап характеризується створенням фундаментальної бази системи українських комерційних банків у межах банківської системи СРСР. Формування банків відбувалося шляхом створення інститутів ринкового типу поряд із існуванням державних банків колишнього СРСР. Управління, відділи та підрозділи загальносоюзних банків, що належать державі, виконували на цьому етапі переважно адміністративно-контрольні функції (Держбанк СРСР) і були орієнтовані на фінансово-кредитне обслуговування державних підприємств та організацій (Промбудбанк, Агропромбанк, Житлотсбанк, Ощадбанк, Внешекономбанк). До особливостей цього періоду становлення банківської системи України належать:

- залежність українських державних банків від загальносоюзної фінансової бюрократії;
- початок формування кооперативних банків як суто українських банківських установ.

На початку другого етапу було прийнято Закон України «Про банки та банківську діяльність», відповідно до положень якого було створено автономну дворівневу банківську систему та Національний банк України як центральний банк держава була закріплена. До особливостей другого етапу формування банківської системи України належать:

- перереєстрація та реорганізація банків;
- формування банківських установ у нестабільній економічній ситуації.

Третій етап характеризується процесами корпоратизації державних банків та реформуванням системи банківського планування, основними рисами яких були такі: здійснення планування на основі показників, досягнутих минулого року; використання прогнозуючих напрямків розвитку ринку банківських продуктів, спричинених очікуваним розвитком ринків реальних товарів; формування перспективних планів; формування планів з урахуванням впливу зовнішніх факторів, завдяки відкритості банку як системи; фокус плану на

поточну прибутковість та її утримання в майбутньому. До особливостей третього етапу розвитку банківської системи України належать:

- формування нових комерційних банків із використанням приватного капіталу;
- створення значної кількості малих банків, орієнтованих на отримання прибутку на фоні гіперінфляційних процесів в економіці.

Четвертий етап характеризувався уповільненням темпів інфляції та посиленням регуляторних інструментів Національним банком України. До особливостей четвертого етапу розвитку банківської системи України належать:

- зниження рівня управління банком;
- банкрутство банків;
- зменшення активів банків;
- стагнація банківської діяльності;
- невідповідність концентрації банківського капіталу.

П'ятий етап характеризувався внутрішньобанківською кризою та фінансовою кризою, пов'язаною з девальвацією національної валюти щодо інших валют, відтоком портфельних інвестицій нерезидентів, кризою на внутрішньому ринку державних запозичень. До особливостей п'ятого етапу розвитку банківської системи України належать:

- функціонування банків в умовах трансформаційного спаду виробництва;
- більшість банків зазнають збитків через конвертацію урядом короткострокових внутрішніх державних облігацій та заморожування деяких активів;
- обмеження можливості отримання прибутку від валютних операцій через запровадження Національним банком України режиму обов'язкового продажу експортерами 50% його валютної виручки.

Шостий етап розвитку банківської системи України характеризується активізацією глобалізаційних процесів, впровадженням новітніх методів регулювання банківської діяльності, адаптацією банківського законодавства до

стандартів та вимог Європейського Союзу. До особливостей шостого етапу розвитку банківської системи України належать:

- організаційне зміцнення банківської системи;
- поява та активізація діяльності на ринку банківських послуг банків з іноземним капіталом;
- приріст коштів на рахунках фізичних та юридичних осіб;
- розширення ресурсної бази банківської системи;
- підвищення рівня монетизації економіки; розширення банківських послуг;
- забезпечення стабільності банківського сектору.

На початку сьомого етапу розвиток банківської системи України відбувався на тлі світової фінансово-економічної кризи, що супроводжувався падінням промислового виробництва, ВВП, скороченням банківських ресурсів, зростанням інфляції, зниженням довіри до банківського сектору, обміну колювання курсу. До особливостей розвитку банківської системи України в період світової фінансово-економічної кризи належать:

- орієнтація системи управління банком на зменшення частки проблемних кредитів;
- здійснення Національним банком України заходів щодо підтримки банківської стабільності та захисту прав вкладників;
- значне зменшення депозитів населення.

Таким чином, до сучасного, післякризового етапу банківська система України як ключова частина грошової системи країни не стала ефективним механізмом створення сприятливого середовища для мобілізації та вільного переказу капіталу, накопичення коштів для реструктуризації економіки, розвиток бізнесу.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Особливості розвитку банківської системи України

Починаючи з 2006 р., у відповідності до внесених до чинного законодавства у банківській сфері змін, в Україні банки можуть створюватися лише у формі акціонерних товариств або кооперативних банків.

На сьогодні на території України здійснюють свою діяльність значна кількість банків. Проте, слід зазначити, що більшість із банків належать до середніх і малих за розмірами.

Динаміка та основні параметри, що характеризують банківську систему України протягом 2014-2019 рр. представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість банків України за 2014-2019 рр.

№ з/п	Назва показника	На 1 січня 2014 р.	На 1 січня 2015 р.	На 1 січня 2016 р.	На 1 січня 2017 р.	На 1 січня 2018 р.	На 1 січня 2019 р.
1.	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	182	186	193
2.	Кількість банків, вилучених з Державного реєстру	9	12	8	4	1	6
3.	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19
4.	Діючі банки, одиниць	152	157	158	160	165	170
4.1.	із них: з іноземним капіталом	21	20	19	19	28	35
4.1.1	у т. ч. банки, що мають 100% іноземного капіталу	6	7	7	7	9	13

Джерело: [23].

Отже, у 2018 р. спостерігалось збільшення кількості банків, так згідно Державного реєстру, їх кількість збільшилася із 186 до 193 одиниць. Станом на

1 січня 2019 р. ліцензію на здійснення банківських операцій від Національного банку України мали 170 банків. Водночас, 168 банків зареєстровані як акціонерні товариства і 2 банки є державними. З іноземним капіталом серед діючих банків нараховується 35. Зокрема 13 банківських установ мають 100-процентний іноземний капітал. За 2018 р. з Державного реєстру було вилучено 6 банківських установ. На початок 2019 р. 19 банків перебували на стадії ліквідації.

Основні показники та кількісні параметри, що характеризують розвиток банківської системи України, представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Співвідношення основних показників розвитку банківської системи України та ВВП у період 2014-2019 рр. (на кінець періоду)

Показники	2014		2015		2016		Роки 2017		2018		2019	
	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%
Активи банківської системи	50784,6	25,1	67877,4	30,1	105539	39,5	141497	41,0	223024	53,3	363100	67,8
Балансовий капітал	7915,3	3,9	9983,0	4,4	12882	4,8	18421	5,3	25451	6,1	42566	7,9
Кредитний портфель	32096,7	15,9	46736,3	22	73442	27,5	97197	28,2	156385	37,4	269688	50,3
Вклади фізичних осіб	11164,9	5,5	19092,0	8,5	32113	12,01	41207	11,95	72542	17,3	106700	19,1
Валовий внутрішній продукт	204190	-	225810	-	267344	-	344822	-	418529	-	535860	-

Джерело:[23].

Про динамічний розвиток банків свідчать високі темпи зростання активів, залучених коштів, капіталу, які в кілька разів перевищують темпи зростання тих самих показників за відповідні періоди попередніх років.

Основними характеристиками українських банків на сучасному етапі є:

- неоднорідність банків – у п'яти найбільших банках концентровано майже 25% загального капіталу банківської системи, а також 25% чистих

активів. Водночас, десять найбільших банків – відповідно мають 35% загального капіталу банківської системи та 48% чистих активів [23]. Також слід зазначити, що, чверть від загального капіталу та чистих активів банківської системи України зосереджена у 3% банків, що свідчить про недостатню капіталізацію банків [23];

- значні територіальні диспропорції у наданні банківських послуг у певних регіонах. Більше того, Україна за цим показником відстає від багатьох інших країн.

За рівнем територіальної концентрації банківської системи регіони можна розділити на 4 групи: високі (регіон столиці), середні (активи банків та філій регіону перевищують 1,5 млрд. грн.), Незначні (цей показник коливається від грн. від 500 млн. до 1,5 млрд.) Та низькою концентрацією (менше 500 млн. грн.) [23].

В даний час найбільш ефективними є банківські системи регіонів, що входять до групи середньої концентрації. Маючи понад 30% активів, вони забезпечують понад 80% загального прибутку банківської системи країни;

- поміркована участь іноземного капіталу в банківському секторі - серед функціонуючих банків станом на 1 січня 2019 року;

- універсальний характер діяльності більшості українських банків, пріоритетні сфери діяльності яких визначаються характером їх клієнтської бази, ситуацією на ринку банківських послуг;

- низький рівень кредитування банків національній економіці порівняно з розвиненими західними країнами. За таких умов досить проблемним є розвиток приватного сектору економіки як найбільшого споживача банківських послуг [22].

Банківська система України на нинішньому етапі має певні особливості, які негативно впливають на її діяльність. До них, зокрема, належать висока вартість фінансового посередництва, недостатній розвиток фінансової інфраструктури для ринкової економіки, відсутність стимулів для економії

грошей та позик, невирішені банківські фінансові посередники. та асоціації, інституційний розвиток банківської системи.

Незважаючи на те, що кількісні параметри вказують на динамічний розвиток вітчизняної банківської системи, банки в майбутньому будуть змушені приділяти більше уваги їхньому якісному розвитку - підвищенню ефективності, фінансової стабільності та конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародних ринках, а також збільшенню їх роль у процесі фінансування реального сектору вітчизняної економіки.

Підвищення ролі та ефективності банківської діяльності зараз вимагає реструктуризації банківського сектору. Загальна консолідація існуючих банків необхідна для забезпечення швидкого розвитку та зростання банківського сектору. Більш ефективні банки, визнані такими за своїми результатами, повинні мати можливість розширити свою частку ринку порівняно з тими, що менш ефективні. Тільки за таких умов буде створена можливість для зменшення середньої маржі та збільшення проникнення банків в економіку.

Головною метою є створення прибуткової надійної та ефективної банківської системи, яка відповідала б потребам та вимогам клієнтів та стала би стійкою до кризи.

2.2. Особливості банківського регулювання та банківського нагляду в Україні

Проблемам банківського нагляду в Україні нині приділяється значна увага. Це пов'язано з тим, що політика Національного банку України впливає на конкретні операції банків.

Суть контролю полягає у здійсненні обліку і перевірці суб'єктом управління об'єкта управління на предмет виконувannya його вказівок. Контроль у банках має загальні форми - попередній, поточний, наступний - і методи - економічний аналіз, перевірка та аудит [35].

Державне регулювання банків здійснюється НБУ у наступному:

1) Адміністративне регулювання:

- реєстрація банків та ліцензування їхньої діяльності;
- встановлення певних вимог та обмежень щодо діяльності банківських установ;
- застосування адміністративних або фінансових санкцій;
- нагляд за банками;
- надання рекомендацій щодо діяльності банків.

2) Орієнтовне регулювання:

- встановлення обов'язкових економічних стандартів;
- визначення вимог до резервів для банків;
- встановлення норм відрахувань до резервів для покриття ризиків, які можуть виникнути від активних банківських операцій;
- визначення процентної політики;
- рефінансування банків;
- встановлення відповідних кореспондентських відносин;
- управління золотовалютними резервами, зокрема включаючи такий механізм як валютні інтервенції;
- операції з цінними паперами, що відбуваються на відкритому ринку;
- регулювання імпорتنих та експортних операцій з капіталом [1].

Банківський нагляд – це моніторинг процесів, що відбуваються в банківському секторі на різних етапах діяльності банків, а саме під час створення нових банків та установ, в процесі діяльності банків, а також їх реорганізації та ліквідації[40]. У широкому розумінні можна визначити, що банківський нагляд – це цілеспрямована діяльність, що здійснюється уповноваженим органом з питань банківського нагляду та контролю, що представляє органи державної влади, з метою постійного контролю за дотриманням законодавчих лімітів банків та забезпечення стабільності національної банківської системи та валюти та захистити вкладників. та кредитори банку [9].

Щоб банківський нагляд був ефективним, його завдання повинні бути чіткими, зрозумілими всім, хто формує політику, а також тим, хто безпосередньо контролює діяльність банків. Банківські регулятори та наглядові органи повинні в першу чергу керуватися принципами розумного, обережного ставлення до банків, тобто вони не мають права вимагати від банків здійснювати операції, які можуть послабити їх фінансовий стан, порушити свободу банків [27].

Наглядові органи з метою регулювання діяльності банків та приведення її у відповідність до чинного банківського законодавства мають повноваження застосовувати до банків певні коригувальні заходи, а також примусові заходи. Ці заходи можна розглядати як елемент банківського нагляду та як елемент регулювання банківської діяльності. Таким чином, поняття "регулювання банківської діяльності" та "банківський нагляд" тісно переплітаються [40].

Банківське регулювання є однією з функцій Національного банку України. Ця функція полягає у створенні системи правил, що регулюють діяльність банків, визначенні загальних принципів банківської діяльності, порядку здійснення банківського нагляду, відповідальності за порушення банківського законодавства [38]. Банківський нагляд – це система контролю та впорядкованих дій Національного банку України, що спрямовується на забезпечення умов дотримання банками та іншими особами, щодо яких Національний банк України здійснює нагляд за законодавством України та встановленими стандартами, забезпечення стабільності банківської системи, а також передбачає захист інтересів вкладників та кредиторів. Відповідно до Закону "Про Національний банк України" функція банківського нагляду покладена на Національний банк [40]. Основною метою банківського регулювання та нагляду є безпека та фінансова стійкість банківської системи, захист інтересів вкладників та кредиторів.

Основними завданнями банківського регулювання та нагляду є:

- забезпечити стабільність та надійність банківської системи з метою сприяти економічному зростанню;

- захист вкладників та кредиторів банку, що забезпечує захист клієнтів від незаконної діяльності банківських установ та забезпечення професійного ставлення до клієнтів та кредиторів банку [27];
- створення конкурентного середовища в банківському секторі, за рахунок чого знижуються процентні ставки за кредитами, збільшуються процентні ставки за депозитами, розширюється спектр банківських послуг, впроваджуються нові технології в банківську діяльність;
- забезпечення відкритості політики та прозорості діяльності всього банківського сектору, а також в кожній банківській установі;
- підтримання на необхідному рівні дотримання стандартизації та високого професіоналізму в банківській системі, забезпечення ефективної роботи банків та впровадження технологічних інновацій в інтересах споживачів банківських послуг [40].

Наглядова та регуляторна діяльність здійснюється Національним банком України на основі двох законів: "Про банки та банківську діяльність" та "Про Національний банк України", а також на підставі значної кількості нормативно-правових актів, виданих Національним банком України в межах своїх повноважень.

Порядок реєстрації новоствореного банку, а також перелік документів для державної реєстрації, що подаються до Національного банку України, визначено Законом України "Про банки та банківську діяльність". Усі вимоги до статутного капіталу, порядок подання документів на державну реєстрацію банку, придбання або збільшення значної участі в банку, внесення змін до статуту банку, державна реєстрація банків з іноземним капіталом, відкриття філій та представництв банків, відкриття філій банківських установ, встановлюються та регулюються Положеннями про створення та державну реєстрацію банків, відкриття їх філій, представництв, філій [5].

Важливим моментом допуску банків до ринків є ліцензування. Існують чіткі критерії надання банківської ліцензії, на основі яких банки можуть приймати депозити від юридичних та фізичних осіб, відкривати рахунки для

клієнтів та банків-кореспондентів та розміщувати позикові кошти від свого імені. Операції такого типу належать виключно до банківських операцій, які в сукупності дозволені лише юридичним особам, які мають банківську ліцензію [40]. В процесі надання банківської ліцензії Національний банк керується встановленими законодавством критеріями, які відображені в Положенні про порядок видачі банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на здійснення певних операцій. Положення визначає операції, які банки можуть виконувати на підставі ліцензії; умови, згідно з якими банку надається право отримати банківську ліцензію; а також документи, подані банком для отримання банківської ліцензії; порядок розгляду Національним банком пакету документів для видачі банківської ліцензії; умови здійснення банківських та інших операцій філіями банків [4].

Процедура ліцензування передбачає два етапи.

Перший етап включає перевірку повноти пакету документів, що подаються банком для того, щоб отримати ліцензію або письмовий дозвіл, перевірку точності інформації, що міститься в документах, та відповідності відповідним умовам ліцензування. Всі перевірки на цьому етапі здійснюються Національним банком України.

Другий етап включає розгляд Департаментом реєстрації та ліцензування банків Національного банку отриманих банківських документів та висновок територіального управління про їх відповідність вимогам чинного законодавства України та нормативних актів Національного банку. За необхідності подані документи розглядаються іншими структурними підрозділами Національного банку, які в межах своєї компетенції подають до Департаменту реєстрації та ліцензування банків свої висновки та пропозиції щодо можливості видачі банківської ліцензії, письмового дозволу та ліцензій виконувати певні операції [23].

Нагляд, що здійснюється за поточною діяльністю банків, складається з двох етапів. Вони проводяться паралельно: попередній нагляд і поточний контроль. Метою попереднього нагляду є забезпечення дотримання банками

встановлених вимог та розумного ведення власних справ (з оптимальним ризиком). Водночас він контролює виділення коштів у резерви для компенсації можливих збитків від активних операцій банків, вводить заборону або обмеження Національним банком на окремі види банківської діяльності, здійснює застосування штрафних санкцій щодо банків, які порушують економічні стандарти. На цьому етапі нагляд здійснюється на основі статистичних звітів, отриманих НБУ від комерційних банків. Відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, а також з урахуванням рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду встановлено 13 економічних стандартів, які є обов'язковими для всіх банків [27].

Банківський нагляд не закінчується після перевірки банку. Завершальним, або узагальнюючим, етапом є застосування Національним банком України заходів впливу на банки, адекватно здійснених ними відповідно до Закону України "Про банки та банківську діяльність". Застосування адекватних заходів впливу на банки вимагає зваженого та поміркованого підходу [41].

У багатьох випадках коригувальні заходи зводяться до попередніх заходів реагування, таких як: письмове попередження, укладення письмової угоди з банком, видача розпоряджень Національного банку, програма фінансового оздоровлення. Однак іноді цього буває недостатньо для внесення необхідних змін у діяльність банку. У таких ситуаціях застосовуються примусові заходи. Це: призупинення дії ліцензії на здійснення певних банківських операцій або анулювання ліцензії на здійснення всіх банківських операцій, відсторонення керівництва від банку, призначення тимчасової адміністрації, накладення штрафів, ліквідація або реорганізація банків [3].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб - це установа, яка виконує спеціальні функції у галузі гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків у випадках, встановлених Законом України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" [27].

Фонд гарантує вкладів фізичних осіб у банки України, які є членами Фонду. Усі банки є учасниками Фонду, крім ПАТ "Державний ощадний банк України" (депозити фізичних осіб ПАТ "Державний ощадний банк України" гарантуються статтею 57 Закону України "Про банки та банківську діяльність" Участь банків у Фонді є обов'язковою. Учасник Фонду в день отримання банківської ліцензії.

Кредитні спілки не є членами фонду.

Вклад – це «кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти» [27].

Протягом 15 робочих днів з дати виведення Фонду з ринку уповноважена особа Фонду формує перелік рахунків, на яких вкладники мають право на відшкодування вкладів за рахунок Фонду, із зазначенням сум, що підлягають відшкодуванню. Відповідно до цього переліку, Правління Фонду затверджує реєстр вкладників для виплати гарантованої компенсації.

Не пізніше 20 робочих днів з дати виходу Фонду з ринку Фонд на офіційному веб-сайті опублікує оголошення про початок відшкодування вкладникам, а також опублікує оголошення про початок відшкодування вкладникам у Урядовий кур'єр або Голос України ".

Фонд починає виплачувати відшкодування в національній валюті України у порядку та в порядку, встановлених Фондом, не пізніше 20 робочих днів (для банків, база даних вкладників яких містить інформацію про понад 500 000 рахунків - не пізніше 30 робочих днів) процедури виведення банку з ринку Фондом [27].

Фонд відшкодовує кошти в розмірі депозиту, включаючи відсотки, на дату виведення Фонду з ринку, але не більше суми обмеження відшкодування депозиту, встановленої на той день, незалежно від кількості депозитів в одному банку.

Максимальна сума відшкодування депозитів становить 200 000 грн - це максимальна сума на одну особу, незалежно від того, чи має він один чи кілька депозитів в одному банку. Фонд гарантує кожному вкладнику банку повернення коштів у розмірі його депозиту разом із відсотками, нарахованими в день початку Фондом процедури виведення Банку з ринку. Отримання вкладниками коштів понад гарантовану суму (200 тис. Гривень) здійснюється в порядку черговості за рахунок коштів, отриманих в результаті ліквідації та продажу майна (активів) банку.

Фонд не відшкодовує кошти за депозитами:

- передається банку в довіру;
- на заставу менше 10 гривень;
- на депозит, підтверджений ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника;
- розміщені на депозиті в банку пов'язаною з банком особою;
- розміщені на депозиті в банку особою, яка надавала банку професійні послуги в якості аудитора, оцінювача, якщо з дня припинення надання послуг до дати рішення Національного банку України віднести такий банк до категорії неплатоспроможних менше ніж один рік;
- розміщені на депозиті власником значної частки банку;
- за депозитами в банку, за якими вкладники на індивідуальній основі отримують від банку відсотки за договорами, укладеними на умовах, що не є чинними ринковими умовами відповідно до статті 52 Закону України "Про банки та банківську діяльність" або мають інші фінансові привілеї від банку [1];
- за депозитом у банку, якщо такий депозит використовується вкладником як засіб забезпечення виконання іншого зобов'язання перед цим банком, у повній сумі депозиту до дати виконання зобов'язань [1];
- за депозитами у відділеннях іноземних банків;
- за депозитами в банківських металах;
- розміщені на рахунках під арештом за рішенням суду [1].

Вклади здійснюються через банки-агенти та на підставі угод, що укладені з ними (пункт 6 розділу III рішення виконавчої ради Фонду гарантування вкладів від 9 серпня 2012 р. № 14 "Про затвердження Положення про порядок відшкодування витрат" вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб).

Документи, що надаються: паспорт або інший документ, що посвідчує особу; реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності); довідка про реєстрацію внутрішньо переміщеної особи та особиста декларація про відсутність громадянства держави, що окупує (для внутрішньо переміщених осіб); довіреність (якщо платіж отримує представник вкладника); свідоцтво про народження вкладника або інший документ, що посвідчує особу вкладника (якщо платіж отримує законний представник вкладника) [35]

Розрахунок суми компенсації, виплаченої спадкоємцям вкладника, проводиться на основі, пропорційній успадкованим частинам депозиту, в межах суми компенсації, яка належала цьому вкладнику.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна сказати, що головною метою розвитку банківської системи України на нинішньому етапі є створення надійної, ефективної та прибуткової банківської системи, яка найкраще відповідає б вимогам та потребам клієнтів, інвесторів та була б стійкою до криз. Діяльність щодо регулювання банківської системи повинна включати заходи щодо виведення з ринку недієздатних банків, застосування політики щодо інфляційної стабільності, координація діяльності НБУ з іншими відповідальними структурами.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Здійснення банківського нагляду у світовій практиці та застосування його в Україні

Банківський нагляд існує у різних формах понад 100 років. Це набуло особливого значення в США та Західній Європі. Ринкові економіки усвідомили важливу роль банківського нагляду у фінансовому секторі та загальному економічному зростанні: по-перше, уряд, державні установи, підприємства, кредитори, вкладники мають право забезпечити стабільність банківської системи країни, а по-друге, нестабільність банківської системи може призвести до руйнування банків і, отже, до підриву довіри населення до банків в цілому. Як наслідок, це має негативні наслідки на макроекономічному рівні: зменшення пропозиції грошей, крах платіжної системи та величезні та несподівані державні зобов'язання.

Різні країни використовують різні способи створення структур, які виконують функцію банківського нагляду. Це відбувається, зазвичай, під наглядом центрального банку, Міністерства фінансів або незалежного агентства [39].

Регуляторні та наглядові органи використовують різні форми та методи регулювання банківської діяльності та банківського нагляду. Однак, слід зазначити, що в останні десятиліття у міжнародній банківській практиці спостерігається тенденція, щоб поступово уніфікувати системи банківського регулювання та нагляду [39].

У міжнародній практиці існують різноманітні моделі побудови та структуризації системи банківського регулювання та нагляду, але важливо, щоб контролюючі та наглядові органи мали всі необхідні повноваження для

ефективного виконання своїх завдань. Крім того, ці повноваження повинні надаватися на законодавчому рівні [22].

Донедавна у Великобританії не існувало спеціальних законів, які регулювали б діяльність банків. Нагляд за їх діяльністю був формальним. Водночас в останні роки, після банкрутства деяких банків у країні, спостерігається тенденція до посилення аспектів банківського регулювання. У 1979 р. Було запроваджено примусове ліцензування комерційних банків та сформовано національний фонд страхування вкладів. Закон про банківську діяльність 1987 р. Визначив процедуру надання великих позик, злиття банків, проведення аудитів тощо. Однак банківський нагляд у Великобританії на сьогодні є найменш жорстким у порівнянні з іншими країнами світу.

Протилежним прикладом ситуації щодо розвитку та формування банківського нагляду є банківська система США. Протягом багатьох років створювалася досить складна і розгалужена структура банківського нагляду. Наглядові та регулюючі функції наглядових органів частково дублюються, а відповідальність у деяких випадках паралельна. Така структура значною мірою зумовлена тим, що в країні існує дві групи банків: система національних банків, підпорядкованих федеральному уряду, і система державних банків, які знаходяться під юрисдикцією окремих штатів. Крім того, за банками контролює Федеральний резерв та Федеральна корпорація страхування депозитів. Існують також неурядові органи, що здійснюють нагляд за діяльністю певних груп кредитних установ (Американська асоціація банкірів, Асоціація незалежних банків тощо). Усі вони розробляють стандарти обслуговування споживачів, вирішують технічні питання щодо діяльності та підтримують стосунки з Конгресом та пресою.

Останнім часом у західноєвропейських країнах спостерігається тенденція до розробки заходів щодо уніфікації банківського регулювання та нагляду. Така ситуація пов'язується з прагненням країн максимізувати стандарти та принципи, розроблені Базельським комітетом з питань банківського нагляду, а також зростаючою необхідністю координувати зусилля наглядових органів у

різних фінансових секторах країни, включаючи банківську діяльність, страхування та цінні папери.

Відповідно до єдиної наглядової моделі, усі наглядові функції зосереджені в одному наглядовому органі. Це або центральний банк країни, або єдина окрема наглядова установа. Ця модель використовується в більшості країн ЄС: Німеччина, Бельгія, Чехія, Данія, Ірландія, Латвія, Угорщина, Мальта, Австрія, Польща, Словаччина, Швеція, Великобританія, а також в Японії [39].

У Німеччині 1 травня 2002 року три федеральні наглядові органи об'єдналися, що призвело до появи нового єдиного наглядового органу, BaFin. Таким чином, саме структура фінансового ринку створила передумови для формування єдиного контролюючого органу, тоді як функції видачі нормативних актів зберігалися за Міністерством фінансів та центральним банком. BaFin стала єдиним керівником фінансового ринку. BaFin забезпечує повномасштабний нагляд за платоспроможністю банківських установ, що сприяє успішному функціонуванню німецької кредитної системи [18].

Мегарегулятор має переваги перед наглядачами фінансового сектору, оскільки дозволяє більш ефективно діагностувати та запобігати розподілу ризиків між фінансовими посередниками та окремими сегментами фінансового сектору, оцінюючи реальний та потенційний вплив шоків на фінансову систему в цілому та на її окрему особу компоненти. Також мегарегулятор може ефективніше розробляти політику ризику, діючи на конгломерати в цілому та окремі організації, що входять до їх складу, а також розробляти адекватні підходи до моніторингу таких фінансових продуктів та послуг, незалежно від того, яка фінансова установа їх надає. Крім того, проблеми недостатньої координації між різними відомствами, слабе підпорядкування у випадку використання єдиного наглядового органу в країні самоліквідуються.

Слід сказати, що перевагою мегарегулятора є те, що його використання може призвести до послідовності в діяльності контролюючих органів, усуне дублювання наглядових функцій, застосує загальні підходи, методи та форми

нагляду, єдину інформаційну підтримку, посилить відповідальність регулятора для прийняття рішень [39].

Створення мегарегулятора в Україні можливе за таких передумов:

1. Наявність довгострокової тенденції до універсалізації банківської справи на тлі стійкого економічного зростання в країні.
2. Створення єдиної системи нагляду за всіма сегментами фінансового ринку.
3. Супервайзери повинні перевіряти діяльність банку в країні та за її межами, а також здійснювати аналіз операції, що проводяться безпосередньо банком, та операції, що проводяться через дочірні компанії банку [18].

Отже, основні органи банківського нагляду та регулювання сьогодні мають важливі завдання спільно працювати в напрямі розробки відповідного механізму та застосування безперервного процесу інтелектуального банківського нагляду. При цьому слід наголосити, що банківський нагляд і банківське регулювання мають здійснюватись на консолідованій основі та враховувати світовий досвід, а також особливості фінансових ринків та банківської системи в Україні.

3.2. Державне регулювання банківської системи України

Державне регулювання діяльності банків в Україні здійснюється на підставі Цивільного та Господарського кодексів, законів України "Про Національний банк України" [2], "Про банки та банківську діяльність" [1], "Про платіжні системи та фонди передача в Україні ", " Про принципи державної регуляторної політики у сфері економічної діяльності", "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму", "Про акціонерні товариства" тощо.

Національний банк України визначає банківський ризик взаємності від його впливу на капітал та доходи.

Ризик - це ймовірність того, що події, очікувані чи несподівані, можуть мати негативний вплив на капітал та / або дохід банку [8].

Для розгляду ризиків необхідно вирішити, чи виправдані ризики, які несе банк. Ризики вважаються виправданими, якщо вони зрозумілі, контрольовані, вимірювані та відповідають здатності банку швидко реагувати на несприятливі фактори. Якщо ризики невикордані, наглядовим органам слід співпрацювати з керівництвом та наглядовою радою банку, щоб заохотити їх зменшити або усунути ці невикордані ризики.

Ринкові умови та структури банків різні. Не існує єдиної системи управління ризиками, прийнятною для всіх банків. Кожна установа повинна розробити власну програму та системи управління ризиками відповідно до власних умов та потреб. Ефективні системи управління ризиками повинні бути незалежними від діяльності, що приймає ризики. Кожна система управління ризиками повинна включати елементи: виявлення ризику, вимірювання ризику, контроль ризику та моніторинг ризиків. Високий професійний рівень управління та відповідне кадрове забезпечення є важливими факторами ефективного управління ризиками. Керівництво банку відповідає за впровадження, надійність та функціонування систем управління ризиками.

До обов'язків керівництва банку входить наступне:

- реалізувати стратегічний напрямок розвитку банку;
- розробити положення, офіційні чи неформальні, які визначають толерантність банку до ризику, а також відповідають стратегічним цілям банку;

Здійснювати нагляд за розробкою та експлуатацією інформаційних систем управління з метою забезпечення їх своєчасності;

- точність та інформативність;
- гарантувати, що стратегічне керівництво та толерантність до ризиків ефективно передаються виконавцям та дотримуються на всіх організаційних рівнях.[10].

Сучасна економічна ситуація в Україні та світі вимагає нових критеріїв оцінки ризиків банками. Це нове розуміння структури та складових ризиків.

Розробляючи власну систему управління ризиками, банк зобов'язаний спиратися на світовий досвід та основні нововведення у фінансовій безпеці. З огляду на це, пропонується використовувати рекомендації МВФ, FATF та нову редакцію Базельської угоди (Базель II) для оцінки ризикованості банківської діяльності. Згідно з новою Базельською угодою, ринкові, кредитні та операційні ризики приймаються основними видами; інші типи ризиків вважаються частиною цих трьох основних. Однак банківська справа в Україні, як і в будь-якій країні, має свою специфіку [11].

Ефективне управління ризиками вимагає узгоджених норм, процесів, кваліфікованого персоналу та систем контролю. Національний банк визначив дев'ять категорій ризику для банківського нагляду. Категорії не є взаємовиключними, оскільки будь-який товар або послуга можуть піддавати банку різним ризикам. Однак для зручності аналізу Національний банк визначає та оцінює ці ризики окремо. Кредитний ризик - це існуючий або потенційний ризик для доходів та капіталу, що виникає внаслідок нездатності сторони, яка не виконує зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком (його підрозділом) або іншим чином виконати свої зобов'язання. в'язання [8].

При оцінці кредитного ризику розрізняють індивідуальний та портфельний кредитний ризик. Ризик ліквідності визначається як теперішній або потенційний ризик для доходів та капіталу, що виникає внаслідок нездатності банку своєчасно виконувати свої зобов'язання, не зазнаючи неприйнятних збитків.

Ринковий ризик ліквідності визначається як існуючий або потенційний ризик для доходів та капіталу, що виникає внаслідок нездатності банку швидко усунути розриви в своїх позиціях за поточними ринковими курсами, не несучи неприйнятних витрат.

Ризик процентних ставок - це поточний або потенційний ризик для доходу або капіталу, що виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Ринковий ризик - це існуючий або потенційний ризик для доходів та

капіталу, що виникає внаслідок несприятливих коливань вартості цінних паперів та товарів та курсів іноземних валют на тих інструментах, які є в торговій книзі [8].

Валютний ризик - це існуючий або потенційний ризик для доходів та капіталу, що виникає внаслідок несприятливих коливань курсів іноземної валюти та цін на банківські метали [8]. Валютний ризик можна поділити на: операційний ризик; ризик конвертації з однієї валюти в іншу (ризик перекладу); економічний валютний ризик.

Операційний та технологічний ризик - це потенційний ризик існування банку, який виникає через недоліки в корпоративному управлінні, внутрішньому контролі або неадекватність інформаційних технологій та обробки інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, керованості та безперервності.

Ризик репутації - це існуючий або потенційний ризик для доходів та капіталу, що виникає внаслідок несприятливого сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками) або наглядовими органами. Це впливає на здатність банку встановлювати нові або підтримувати існуючі відносини з контрагентами, надавати нові послуги [11].

Юридичний ризик - це існуючий або потенційний ризик для доходів та капіталу, що виникає внаслідок порушення або невиконання банком законів, нормативних актів, угод, практики чи етики та можливості неоднозначного тлумачення.

Стратегічний ризик - це існуючий або потенційний ризик для доходів та капіталу, який виникає внаслідок неправильних управлінських рішень, неправильної реалізації рішень та неадекватної реакції на зміни в діловому середовищі. Цей ризик виникає через несумісність: стратегічних цілей банку; бізнес-стратегії, призначені для досягнення цих цілей; ресурси, залучені для досягнення цих цілей; якість їх виконання. Система оцінки ризиків надає можливість вимірювати ризики та визначати, які наглядові процедури необхідно дотримуватися.

Для шести категорій ризику - кредитний, ризик ліквідності, процентний ризик, ринковий ризик, валютний та операційний ризики - наглядові органи оцінюють величину ризику, якість управління ризиками, сукупний ризик та напрямки ризику. Для ефективного використання системи оцінки ризиків наглядові органи повинні враховувати як поточний стан банку, так і фактори, які можуть свідчити про збільшення ризику. Відповідно до системи оцінки ризиків існує чотири основні складові визначення параметрів ризику банку [8]:

- величина ризику, тобто рівень або величина ризику, якому схильний банк, характеризується як незначний, помірний або значний;
- якість управління ризиками, тобто наскільки якісно проводиться ідентифікація, вимірювання, контроль та моніторинг ризиків; характеризується як високий, потребує вдосконалення або низький;

Сукупний ризик, тобто узагальнений висновок, що відображає рівень занепокоєності наглядових органів, враховуючи як величину ризику, так і якість управління ризиками, беручи до уваги відносну важливість кожного з цих аспектів [10].

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що вплив держави на діяльність банків має регулятивний характер. Державне регулювання діяльності банків - це вплив на діяльність банків, який здійснюється від імені держави уповноваженими державними органами, який має регулювати основи їх діяльності, забезпечуючи можливість їх функціонування та здійснення прямого регулювання в цій області.

Оцінюючи ризики за допомогою системи оцінки ризиків, наглядові органи визначають рівень занепокоєння (тобто сукупний ризик) та напрямки ризику для кожної категорії ризику. Відповідні висновки контролюючих органів визначають, які наглядові заходи будуть застосовуватися, такі як планові перевірки, позапланові перевірки, перевірки на місці тощо. Застосування методів та критеріїв управління ризиками дозволяє наглядовим органам визначати, яку програму наглядових дій слід розробляти для банку.

3.3. Шляхи вдосконалення банківської системи України

В контексті розвитку ринкових відносин, а також в умовах глобалізації світової економіки пошук шляхів збільшення капіталу банків є питанням, яке вимагає ретельного та поглибленого вивчення. Ці питання також актуальні, оскільки власний капітал банківської системи становить понад 12% ВВП (для порівняння: у країнах з перехідною економікою цей показник перевищує 40%, у розвинутих - 80% і більше), тобто це свідчить, що на сьогодні банківська система не може бути ефективним інструментом для реалізації політики, що забезпечить економічне зростання [15].

Основні напрямки подальшої капіталізації банківської системи включають наступне:

- запровадження визначеної Кабінетом Міністрів системи державної компенсації відсотків за позики за інвестиційними проектами, розробка механізмів сплати податків з інвестиційних позик лише після реалізації відповідних проектів;
- запровадження прозорої процедури продажу застави та механізмів щодо ефективного захисту прав кредиторів, через створення відповідних механізмів гарантування повернення позик, взятих боржниками;
- імплементація закону про захист прав національних інвесторів, надання їм явних переваг перед іноземними кредиторами тощо [29].
- забезпечити стабільність нормативної бази нацбанку та вдосконалення механізмів щодо рефінансування банків та існуючої системи резервних фондів банків; регулювання банківської діяльності з метою мінімізації ризикових позик; розробка положень про інструменти капіталу банків;
- вдосконалення валюти та підвищення ролі вітчизняного фондового ринку;
- розроблення банками сучасної системи заходів щодо зупинки відтоку депозитів та залучення нових джерел коштів;

- вдосконалення оподаткування банків, зменшення податкового навантаження на банки з метою прискорення їх капіталізації та збільшення кредитування реального сектору;

- застосування механізму НБУ щодо відбору потенційних претендентів, які можуть придбати українські банки та створення банків із залученням іноземного капіталу;

- застосування вибіркової політики НБУ щодо розвитку та функціонування цих установ з урахуванням регіональних особливостей економічного та соціального розвитку; державне стимулювання умов для максимального сприяння капіталізації банків на рівні регіонів; посилення співпраці між банками в регіонах та органами місцевого самоврядування, що може бути стратегічним фактором регіонального розвитку, оскільки ці кошти будуть вкладені в регіон їх участі. Необхідно сприяти появі таких установ в регіонах шляхом спрощення умов їх реєстрування та стягнення податків;

- запровадження відповідного механізму докапіталізації найбільших банківських установ;

- розробка дієвої стратегії виходу з ринку неплатоспроможних та нежиттєздатних банків шляхом їх реорганізації або ліквідації; розробка та впровадження ефективних механізмів консолідації банків та створення банківських холдингів. Успіх подальшого процесу капіталізації банківської системи України залежить від методів та форм управління капіталом, які використовуватимуть як НБУ, так і самі банки [30].

На сьогодні найбільшою загрозою для банківської системи України є значне збільшення обсягів непрацюючих позик. Це свідчить про високі ризики та призводить до значних відрахувань до резервів на збитки від активних операцій. Зростання непрацюючих позик призвело до зменшення ліквідності за рахунок неповернення позик, збільшення збитків через значні суми резервів та збільшення кількості неплатоспроможних установ, послаблюючи інвестиційну привабливість.

Наслідком такої ситуації є зниження ефективності основної функції банківської системи - посередника. Депозити банків, залучені населенням, недостатньо використовуються для кредитування економіки. Однією з причин зменшення кредитування є дефіцит надійних позичальників. Багато компаній і навіть цілі галузі не знають перспектив розвитку ринку. У зв'язку з цим концептуальними засадами державної політики має бути орієнтація на внутрішній попит, підвищення рівня життя та активне імпортозаміщення, впровадження енергозберігаючих технологій [20 с.29].

Таким чином, низька кредитна активність та ефективність капіталізації банків за участю держави свідчать про необхідність вдосконалення регулювання діяльності банків у посткризовий період, що повинно включати:

- запровадження антициклічного банківського нагляду, повне виконання вимог Базельського комітету та застосування динамічного резервування, що враховувало б витрати не лише на поточні, але й на довгострокові очікувані витрати;
- створення в Україні стабілізаційного фонду за рахунок стабілізаційних відрахувань банків;
- покращення процесу регулювання зовнішніх запозичень банківських установ та участі іноземного капіталу в статутному капіталі українських банків, запобігання небезпечним концентраціям, надходженню ненадійного капіталу, кредитування економіки та населення за рахунок короткотермінових іноземних інвестицій.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі зроблено теоретичне узагальнення проблем та перспектив розвитку державного регулювання банківської системи. Дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Регулювання банківської системи з боку держави має важливе значення для розвитку економіки країни в цілому, оскільки банківська система покликана забезпечити економічно обґрунтований розподіл фінансових ресурсів, стимулювати конкуренцію, приватизацію державного майна, ціноутворення та пропорції цін. Банківський сектор повинен утримувати грошову систему в досить стабільному стані, створювати умови для економічного розвитку, сприяти конвертованості національної валюти, вчити клієнтів рахувати гроші.

2. Сучасна банківська система України має дворівневу структуру. Тобто вона складається з Національного банку України – центрального банку та мережі комерційних банків. Національний банк України є головною банківською установою, виступає емісійним центром держави, а також відповідає за питання управління грошовою системою національної економіки. Комерційні банки конкурують між собою за задоволення потреб населення та всієї національної економіки у банківських послугах, а також створюють умови для стабілізації та поступового підйому національної економіки.

3. Економіка України нині перебуває в умовах ринкової трансформації, що також відображається на розвитку банківської системи. В цих умовах банківська система стикається з рядом проблем, основні з яких пов'язані з рівнем капіталізації банків, зростанням проблемних кредитів та рівнем конкурентоспроможності банківської системи в цілому. Державне регулювання діяльності банків в Україні здійснюється на основі Цивільного і Господарського кодексів. Основними регуляторними актами в банківській системі є закони України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»,

«Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», які формують сучасне нормативно-правове середовище.

4. В банківській системі України на сьогодні спостерігаються певні трансформації, які передбачають поступовий перехід системи до сучасного управління та діяльності. Слід зазначити, що ці зміни відбуваються в складних умовах політичної та економічної нестабільності, яка посилюється впливом світової пандемії та спричиняє негативний вплив на розвиток банківської системи. Поряд з цим банківська система має ряд проблем, що пов'язані з еволюцією її розвитку. Від швидкого та ефективного вирішення цих проблем залежить позитивна характеристика банківської системи у відповідності до міжнародних стандартів.

5. В сучасних умовах розвитку банківської системи одним із ключових факторів впливу на механізми державного регулювання банківської діяльності є політика Національного банку. Нормативно-правова база, що регламентує банківський нагляд та банківське регулювання в Україні, відповідає європейським стандартам та постійно удосконалюється. Основною проблемою в сфері банківського нагляду та банківського регулювання є недостатня практична реалізація положень нормативних документів.

6. Результативність та ефективність системи державного регулювання банківської системи залежить від умілого поєднання різних компонентів регулювання. Удосконалення механізмів державного регулювання банківської системи передбачає: підвищення ефективності і оперативності рішень, що приймаються відповідними органами; встановлення режиму банківського нагляду; забезпечення функціонування системи раннього реагування і комплексної оцінки кредитних організацій; узгодження взаємодії між органами банківського контролю та нагляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління НБУ від 28.08.2001 N 369 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затверджене постановою Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затверджене постановою Правління НБУ від 31.08.2001 № 375 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Аналітична записка «Уроки банківської кризи 2008-2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України» / Асоціація українських банків [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://aub.org.ua>
7. Банківська система України в європейському контексті: генеза, структура, конкурентний потенціал: монографія / [Р.Ф. Пустовійт В.В. Анісімов, О.М. Бартош, М.Й. Гедз]; за ред. Р. Ф. Пустовійта. – К.: УБС НБУ, 2011. – 399 с.
8. Банківська система України: до і після кризи / Український банківський портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://banker.ua/bank_news/banks/2010/07/13/1180441116/
9. Бус О.Б. Сутність поняття «банківське регулювання», «банківський нагляд» і «банківський контроль» / О.Б. Бус // Вісник Університету банківської

справи Національного банку України. – 2012. – № 7. – С. 131.

10. Вовчак О.Д. Банківська справа: Навч. посіб. / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин.- Л.: Новий Світ-2000, 2013. – 560с.

11. Воробйова О.І. Банківська система країни та її вплив на реальний сектор економіки : монографія О.І. Воробйова. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2011. – 200 с.

12. Гарбар Ж.В. Актуальні проблеми становлення та розвитку банківської системи України / Ж.В. Гарбар // Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 21-23 травня 2003 року. Київський національний торговельно-економічний університет. – 2013. — С. 49.

13. Гриценко Л.Л. Банківська система України: сучасний стан і напрямки розвитку / Л.Л. Гриценко, Є.Ю. Онопрієнко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 10. – С. 113.

14. Гроші та кредит: підручник / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко та ін.]; за ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2016. – 744 с.

15. Грудзевич У.Я. Аналіз проблем капіталізації банківської системи України та напрями їх вирішення / У.Я. Грудзевич // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2018. – № 3. – С. 91-92.

16. Демченко С. Банківська криза триватиме і в 2009 році [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ngo.donetsk.ua/donsociety/3426>

17. Дорошенко І.В. Глобальна світова фінансова криза та її вплив на розвиток економіки України / І.В. Дорошенко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2018. – № 3. – С. 15.

18. Д'яконова І.І. Банківський нагляд і регулювання: світовий досвід / І.І. Д'яконова // Актуальні проблеми економіки. – 2018. - №12 – С. 84-94.

19. Каднічанська В.М. Проблеми і перспективи банківської системи України в умовах інтеграції та глобалізації / В.М. Каднічанська // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 172.

20. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 8. – С. 29-32.

21. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2017. – № 11. – С. 11.

22. Кашпрук Ю.А. Міжнародний досвід реформування банківських систем у розвинених країн світу / Ю.А.Кашпрук // Науковий вісник НЛТУ України. Збірник науково-технічних праць. – 2016. – Випуск 20.3. – С. 150-151.

23. Коваленко В.В. http://www.nbuuv.org.ua/cgi-bin/irbis64r_91/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=BD1&P21DBN=BD1&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Банківський нагляд: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В.В. Коваленко. - Суми : УАБС НБУ, 2017. - 262 с.

24. Ковалець В. Ефективність банківської системи в умовах глобальної конкуренції / В. Ковалець // Актуальні проблеми економіки. – 2019. – № 5.

25. Козьменко О.В. Експансія іноземного капіталу в банківську систему України: загрози і можливості / О.В. Козьменко, Т.А. Васильєва // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010

26. Колісник М.Б. Сутність та структурна побудова банківської системи України / М.Б. Колісник // Науковий вісник НЛТУ України. Збірник науково технічних праць. – 2010. – Випуск 20.1. – С. 220.

27. Конопатська Л. В. Банківський нагляд: навч. посібник / Л.В. Конопатська, К.Є. Раєвський. – К. : КНЕУ, 2012. – 336 с.

28. Костюк О. Євразійські перспективи розвитку банківських систем : монографія / за заг. ред. О. Костюка, М. Лін, Г. Омета. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 157 с.

29. Матвієнко П. Капіталізація як дійовий інструмент підвищення надійності банківської системи України / П. Матвієнко Економіка України. – 2014. – № 1. – С. 49.

30. Міщенко В.І. Удосконалення регулювання капіталу банків в умовах кризи / В.І. Міщенко, О.П. Кандиба // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – № 2. – С. 83.
31. Мочерний С.В. Банківська система України / С.В. Мочерний, Л.С. Тришак. – Львів : Вид-во "Тріада плюс", 2014. – 304 с.
32. Основні показники діяльності банків України на 1 вересня 2010 року // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 68.
33. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2010 року // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 2. – С. 43.
34. Петик Л.О. Банківська система України в умовах кризи / Л.О. Петик // Науковий вісник НЛТУ України. Збірник науково-технічних праць. – 2010. – Випуск 20.3. – С. 202.
35. Петрук О. Банківська справа: навч. посібник / О. Петрук. – К.: Кондор, 2014. – 461с.
36. Поляк Н.П. Формування банківської системи України та розвиток банківського кредитування реального сектору економіки / Н.П. Поляк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2016. - № 3. – С. 106-107.
37. Річний звіт Національного банку України за 2009 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
38. Розвиток банківської системи України: монографія / [Барановський О.І., Барановська В.Г., Бридун Є.В. та ін.]; за ред. О.І. Барановського. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2016. – 584 с.
39. Сенченко О.С. Світовий досвід в організації проведення нагляду за фінансовою сферою / О.С Сенченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. № 7. – С. 44-45.
40. Сичов В.О. Банківська справа: Центральний банк і грошово-кредитна політика: навч. посібник.: У 5-ти томах / В.О. Сичов, В.Т. Александров та ін. К.: АВТ. Том 1. – 2014. – 528 с.
41. Вербило К. О. Банківське регулювання та банківський нагляд в

системі публічного адміністрування України. *Концептуальні шляхи розвитку наукових знань*: матеріали ІІІ Міжнародної науково - практичної конференції (м. Київ, 6-7 лютого 2021 р.). Київ МЦІНД, 2021. С. 5-6.

42. Вербило К. О. Сучасний стан банківської системи України. *Фінансово – економічний розвиток менеджменту, обліку та аудиту на сучасному етапі*: збірник тез наукових робіт учасників всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса 13 лютого 2021 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О.: ЦЕДР, 2021.- 5-8 с.

43. Вербило К. О. Світовий досвід публічного адміністрування банківською системою. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути*: тези доп. ІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 4-5 лютого 2021 р. – Дніпро, Україна, 2021. – Т. 1. -335-337с.